
DEZGHEȚUL HRUȘCIOVIAN ȘI ELIBERAREA BASARABENILOR DIN GULAG (1953-1963)

Mariana S. Țăranu

Cuvinte-cheie: Gulag, basarabeni, restricții, amnistie, dezgheț hrușciovian.

În articolul de față, în baza materialelor inedite din fondurile Arhivei Naționale a Republicii Moldova, ale Depozitului Special al Serviciului de Informații și Securitate al Republicii Moldova și a memoriilor supraviețuitorilor, vom elucidă cum a decurs eliberarea din Gulag a basarabenilor deportați în 1941, dar și restricțiile ce le-au fost impuse.

Un spațiu vast vom acorda modalității de supraviețuire în condițiile în care familiilor eliberate nu li se permitea să locuiască în RSSM, și, respectiv: fie erau forțate să se întoarcă în locurile de detenție, fie să se stabilească cu traiul în RSS Ucraineană.

Proiectele cu categoriile de cetățeni ce urmau a fi eliberați din Gulag erau discutate în diferite instanțe deoarece eliberarea acestora implica consecințe atât politice, cât și economice. Autoritățile aveau sarcina de a elibera milioane de oameni cu cât mai puține pierderi. Tocmai de aceea s-a decis ca eliberarea deportaților să se facă selectiv și dozat.

Persoanele deportate au fost eliberate în baza a trei decrete adoptate de organele supreme ale URSS în perioada 1953-1956. Primul în acest sens a fost Decretul Prezidiului Sovietului Suprem „Referitor la amnistie” semnat la 27 martie 1953 (Anexa nr. 1) și deja a doua zi a apărut ordinul MAI, al Ministerului Justiției și al Procuraturii URSS referitor la modalitatea de executare a acestuia (Anexa nr. 2).

La sfârșitul anului 1953 MAI a înaintat CC al PCUS propunerea de a elibera 1600000 persoane. La data de 5 mai 1954 Prezidiul CC al PCUS a creat o comisie în componența căreia au fost incluși: Procurorul General, Ministrul Afacerilor Interne, Președintele Comitetului Securității de

Stat din cadrul Consiliului de Miniștri și Ministrul Justiției care urmau să înainteze CC al PCUS propuneri referitoare la reglementarea procedurii de mărire a drepturilor celor deportați.

Pe parcursul anilor 1953-1954 secția a patra a MAI a pregătit, iar respectiva Comisie a înaintat celor de la CC al PCUS unele propuneri ce prevedeau micșorarea numărului celor deportați și mărirea drepturilor acestora. Aceste propuneri au fost preluate de CC al PCUS și în baza acestora au fost aprobate mai multe decrete ale Prezidiului Sovietului Suprem al URSS și rezoluții ale Consiliului de Miniștri din URSS.

Unul dintre documentele fundamentale a fost Rezoluția CC al PCUS și a Consiliului de Miniștri din URSS din 5 iulie 1954 „Cu privire la anularea unor restricții și statutului legal al celor strămutați”. Conform acesteia majoritatea celor deportați obțineau dreptul de a se deplasa liber în raza regiunii, republicii, iar în cazul deplasărilor în scopuri de serviciu se puteau deplasa în orice oraș din URSS (până atunci cei deportați nu aveau dreptul de a se deplasa fără permisiunea celor de la MAI în afara localității), înregistrarea la organele MAI urma să se facă o dată în an, până atunci se prezentau o dată în lună, erau luați de la evidență copiii până la 16 ani, s-a renunțat la practica conform căreia fiecare nou-născut era luat la evidența organelor MAI, a fost anulată amenda și arestarea celor care se făceau vinovați de încălcarea ordinii publice în locul de deportare în baza Rezoluției CCP a URSS din 8 ianuarie 1945 (ГВЛИАГ 2000, 706).

Primii au fost eliberați copiii deportaților. În baza respectivei rezoluții au fost luați la evidență: copiii deportaților care nu au împlinit vârsta de 16 ani și copiii deportaților care au împlinit vârsta de 16 ani și își continuă studiile în instituții de învățământ. Paralel organele de urmărire ale MAI au început o campanie de convingere a celor eliberați să rămână în locul de deportare a părinților.

Printr-o altă Hotărâre a Consiliului de Miniștri din URSS din 23 martie 1955 „Cu privire la înrolarea unor categorii de deportați în serviciul militar” puteau fi înrolați în Armata Sovietică tinerii născuți începând cu anul 1936.

Grație Decretului Prezidiului Sovietului Suprem al URSS din 25 aprilie 1956 „Cu privire la anularea judecării muncitorilor și funcționarilor pentru părăsirea samavolnică a întreprinderilor și instituțiilor și pentru lipsa nemotivată de la serviciu” a fost înlăturată munca forțată a deportaților. Pentru colhozuri scăderea disciplinei de muncă a deportaților a avut consecințe negative.

În perioada 1954-1955 au fost luate de la evidență 1853248 persoane.

Unul din marile neajunsuri ale acestor acțiuni consta în centralizarea excesivă. Cererile de reexaminare a dosarelor deportaților erau adresate și veneau pe adresa organelor de partid care le trimiteau celor de la MAI URSS, ultimii le redirecționau organelor MAI republicane. Acestea făceau o verificare a legitimității deportării, iar în funcție de rezultatele depistate scriau ultimele concluzii și împreună cu dosarul le întorceau înapoi la MAI de la Moscova. Secția a patra analiza plângerile și dosarul, scriau o încheiere și împreună cu dosarul o trimiteau la Procuratura URSS care la rândul său aduna toate materialele persoanelor ce au fost deportate și le prezenta Judecătoriei Supreme a URSS pentru a face interpelare la Comisia Specială.

Prin Decretul Prezidiului Sovietului Suprem al URSS din 19 august 1955 Judecătoriile Supreme ale republicilor unionale obțineau dreptul de a revedea deciziile fostelor *Comisii speciale* referitoare la persoanele deportate. Până atunci aceste dosare erau revăzute doar de Judecătoria Supremă a URSS, fapt ce tergiversa acest proces (Иасар 1994, 703).

În ajunul Congresului XX a PCUS, datorită presiunii din partea celor supuși represiunilor, dar și din dorința grupării lui N. Hrușciiov de a-și justifica pretențiile față de puterea precedentă, la 24 noiembrie 1955 prin Hotărârea Consiliului de Miniștri din URSS nr. 1963-1052s „Cu privire la eliberarea unor categorii de deportați” au fost eliberate următoarele categorii: participanții la Războiul sovieto-german, persoanele decorate cu ordinele și medaliile sovietice, femeile căsătorite

cu bărbați din locurile de detenție, profesori ai instituțiilor superioare de învățământ. Conform Hotărârii respective erau eliberate din locurile unde au fost deportate doar persoanele singure, dar nu și familiile acestora (Иасар 1994, 708).

În nici o hotărâre, în nici un fel nu se critica politica statutului de deportare a cetățenilor, motivându-se că acestea au fost „consecințe ale perioadei de război”. Deportaiții primeau doar dreptul la libera deplasare, în rest nu li se restituia nici averea, nici o compensație bănească și, cel mai grav, li se interzicea să se întoarcă la baștină.

După aproape două decenii de munci forțate în Gulag începând cu anul 1954 au fost eliberate primele familii de basarabeni deportați. Cei eliberați în baza Hotărârii Consiliului de Miniștri nr. 1963-1052s din 25 noiembrie 1955 nu aveau dreptul să locuiască în RSSM, de asemenea nici nu puteau pretinde la restituirea averii confiscate (Anexa nr. 3). Persoanelor eliberate nimeni nu le-au dat bani pentru a-și achita prețul călătoriei din Gulag spre casă. În aceste condiții mai multe familii revenite la baștină scriu cereri adresate Consiliului de Miniștri din RSSM, Procuraturii în care solicitau să le permită să locuiască în RSSM și să li se întoarcă casele.

Erau frecvente cazurile când din lipsă de brațe de muncă în colhozurile din Gulag conducerea acestora nu le permiteau să plece, deși, juridic nu aveau nici un drept. Conform mărturiilor lui Dumitru Slav, originar din satul Cioc-Maidan, raionul Comrat, familia acestuia a fost eliberată conform Decretului Prezidiului Sovietului Suprem al URSS din 19 mai 1958, însă, nu li s-a permis să plece din Kazahstan. Mai mult, au fost trimiși la muncă într-un sovhoz din sudul Kazahstanului, unde au lucrat până în toamna anului 1961. În toamna aceluiași an, 1961, au primit pașapoarte noi și s-au întors la baștină¹.

Puși în fața acestor realități, mulți copii din familiile deportate au decis să locuiască în continuare în Gulag întrucât reușiseră să-și construiască casă, se angajaseră la serviciu sau studii și vorbeau în limba rusă. În mare parte au revenit la baștină soțiile bărbaților judecați care vroiau să-și trăiască bătrânețile în Moldova și unii dintre copii, de obicei mezinii. Elena Șoimu-Postolachi își amintește: „În 1958, după 17 ani de surghiun în

¹ANRM, F. 2848, inv. 7, d. 1234, f. 129-131.

Siberia, în regiunea Tomsk, eu cu mama și fratele Mihai ne-am întors în sat. Oamenii s-au bucurat pentru noi, dar unora care au băgat mâna în averea părinților nu le convenea întoarcerea noastră” (Literatura 2011). În același timp Agrepina Goliper (născută în 1900) relatează că toți copiii au rămas să locuiască în Siberia, iar ea s-a întors la baștină². Simion Butnaru în memoriile sale generalizează: „Mulți de ai noștri n-au putut pleca din anumite motive: familii mixte, copiii la școală, serviciu etc.” (Butnaru 1989, 120).

O parte dintre familiile deportate au revenit la baștină în același an când au fost anunțate că sunt libere, iar majoritatea cunoscând din corespondența cu rudele că casele le-au fost confiscate sau din alte considerente au mai stat câțiva ani în Gulag. Între timp au agonisit ceva bani și/sau au vândut lucrurile ce le aveau și au revenit fie la rude, fie în satele de baștină. Ileana Andronache își amintește: „[M-am întors] după ce am vândut câte ceva și am dat de pomană pentru sufletul celora care au rămas în mormintele siberiene...” (Literatura 2003). Matei Fiodorov din satul Congaz, raionul Taraclia, menționa: „Familia noastră a fost eliberată în 1958, dar noi am continuat să locuim acolo ca să adunăm bani pentru drum și în 1961 am decis să ne întoarcem la baștină”³. Și Maria Șlepakovskaia a fost eliberată din Kazahstan în 1955, dar în RSSM s-a întors în 1959, după ce în Kazahstan a vândut toată averea și casa⁴. Irina Garanciuc (născută în 1897) menționa: „În 1958 ne-au permis să ne întoarcem la baștină, dar noi am venit în 1961”⁵. În aceeași ordine de idei sunt și mărturiile lui Dumitru Bacal (născut în 1927) în satul Coșeri, raionul Ungheni „În luna mai 1958 am fost eliberat, dar am continuat să locuiesc în regiunea Tomsk până în septembrie 1960”⁶. Și Valentina Masleac din raionul Glodeni, deportată împreună cu mama sa, își amintește: „În 1957 am fost eliberate împreună cu mama. În Moldova am revenit în mai 1960”⁷.

Revenite la baștină familiile se stabileau la rude, după care mergeau la secțiile de miliție să se înregistreze. La prezentarea certificatului pe care l-au primit când au fost eliberate (Anexa nr. 4), familiile erau anunțate repetat că nu li se va acorda

viză de reședință în RSSM. Secțiile de miliție le acordau viză provizorie – două luni – timp în care familiile urmau să părăsească RSSM.

În luna iulie 1956 secția de miliție a MAI din RSSM a dat indicație să fie identificate aceste persoane și să fie anunțate contra semnăturii să părăsească RSSM (Пacat 1994, 717).

În situația creată unele familii au plecat înapoi în locurile de detenție.

Mai multe familii s-au stabilit cu traiul fie vremelnic, fie permanent în RSS Ucraineană. Anastasie Crăciun (născut în 1904), fost primar al satului Valea Perjei, raionul Ceadâr Lunga, timp de zece ani, în anii 1941-1951 a fost la munci forțate în Iv-dellag. Despre soarta celorlalți membri ai familiei a aflat în 1945, prin intermediul scrisorilor unor consăteni. În 1956 împreună cu familia s-au întors la baștină. Cei de la sovietul sătesc nu le-au întors casa, dar în baza promisiunii de a se înscrie în colhoz le-au dat un lot. În toamna aceluiași an și-au construit o bucătărie mică de trei pe patru metri, în primăvară au sădit 50 de pomi fructiferi. Peste doi ani, în luna septembrie 1958, împreună cu șapte familii a fost chemat la sovietul sătesc și anunțat că trebuie să părăsească RSSM⁸. În 24 de ore familia fostului primar a plecat în RSS Ucraineană. Alexandru Borș (născut în 1921), feciorul fostului primar de Condrătești, raionul Cornești, s-a angajat tractorist la SMT din Cornești. Viză de reședință i-a fost acordată provizoriu – pentru două luni. Între timp Alexandru Borș și-a cumpărat casă, a sădit grădiniștea și a rămas fără nici un ban⁹, cu toate acestea în 24 de ore a fost somat să părăsească RSSM. Aceeași soartă a avut-o și Alexandru Bancilă care împreună cu familia s-a întors în RSSM. La întoarcere ambii soți s-au angajat în colhozul „Calea lui Ilici” în satul Pârjota. În sat și-au cumpărat casă¹⁰. Similar a fost și în cazul lui Ștefan Ștefanoglo (născut în 1924) care și-a cumpărat casă pentru care a achitat 28500 ruble în sovhozul Cialâc, orașelul Svetlâi, raionul Taraclia¹¹.

Claudia Fefalov s-a pus la evidență în satul Securenii, RSS Ucraineană, după care a revenit la mama sa în orașelul Dondușeni, raionul Ocnîța. Însă, deoarece nu are viză de reședință, nimeni

² ANRM, F. 2848, inv. 7, d. 1183, f. 33.

³ ANRM, F. 2848, inv. 7, d. 1183, f. 139.

⁴ ANRM, F. 2848, inv. 7, d. 1107, f. 5-5 verso.

⁵ ANRM, F. 2848, inv. 7, d. 1184, f. 156.

⁶ ANRM, F. 2848, inv. 7, d. 1111, f. 126.

⁷ ANRM, F. 2848, inv. 7, d. 1111, f. 218.

⁸ ANRM, F. 2848, inv. 7, d. 1183, f. 33, d. 1286, f. 168-177.

⁹ ANRM, F. 2848, inv. 7, d. 1038, f. 151-155.

¹⁰ ANRM, F. 2848, inv. 7, d. 1038, f. 137.

¹¹ ANRM, F. 2848, inv. 7, d. 964, f. 8-8 verso.

nu o angaja la serviciu și a fost nevoită să lucreze cu ziua¹². Într-un final a fost nevoită să se întoarcă în RSS Ucraineană. Petru Grozdeev împreună cu familia au revenit în localitatea Congaz, unde au locuit timp de un an. Însă, pentru că autoritățile au refuzat să le acorde viză de reședință, aceștia s-au stabilit cu traiul în satul Serpeniovo, raionul Tarutino, regiunea Odesa, RSS Ucraineană¹³. Maria Dedina din satul Slobozia Mare, raionul Vulcănești, după trei luni de la revenirea în satul natal și lucru în colhoz a fost anunțată să nu mai poate locui în RSSM și împreună cu familia a plecat în RSS Ucraineană, orașul Reni¹⁴. Și Elizaveta Ianioglo confirmă: „Inițial nu ne-au permis să locuim în Moldova și un an am locuit în Ucraina, după care în raionul Cantemir, ca în sfârșit să ne stabilim, a căta oară, într-un loc nou – în satul Cialâc, unde locuim până în prezent” (Курдогло 2009, 167).

În baza dosarelor depozitate la Arhiva Națională a Republicii Moldova am constatat că în mare parte basarabeni care au fost nevoiți să se mute cu traiul în RSS Ucraineană s-au stabilit în satele din regiunea Odesa, raionul Razdelna; orașul Bolgrad; satele: Sepniovo, Podgornoe, Lipetk din raionul Tarutino; orașelul Slobodka, raionul Kodâma; în orașele Moghiliov Podolsk și Iampol din regiunea Vinița, orașul Țelinograd din regiunea Akmola, localitățile din raionul Kolâvan, regiunea Novosibirsk. Familiile de basarabeni stabilite în RSS Ucraineană nu s-au stabilit compact, dar, cât mai departe una de cealaltă.

Alte familii revenite din deportare au continuat să locuiască în RSS Moldovenească în pofida restricțiilor sau chiar fiind plecate în RSS Ucraineană scriau cereri/plângeri adresate Consiliului de Miniștri din RSS Moldovenească, Procuraturii, Consiliului de Miniștri din URSS în care solicitau să le permită să locuiască în RSS Moldovenească și să le întoarcă averea.

Indiferent cine era adresantul scrisorilor acestea erau transmise Sovietului Miniștrilor de la Chișinău deoarece decizia de acordare a vizei de reședință era semnată doar de conducerea Consiliului de Miniștri al RSS Moldovenești. Secretariatul președintelui Consiliului de Miniștri solicita informații de la Comitetele executive ale Sovietului

deputaților muncitori (Anexa nr. 5) și de la KGB-ul din RSS Moldovenească referitoare la semnatarii scrisorilor.

Autoritățile raionale solicitau certificate de la sovietele satești ale localității în care familia a locuit până a fi deportată. Argumentul care rezista era angajarea membrilor familiei în colhozul în care lipseau brațele de muncă, de asemenea era necesar ca semnatarul scrisorii dacă avea o vârstă înaintată să aibă rude sau copii care să fie de acord și să aibă posibilități financiare ca să-l întrețină (Anexa nr. 6). În luna noiembrie 1958, la adunarea generală a colhoznicilor din satul Fălești Noi, raionul Fălești, s-a decis înscrierea în colhoz a Ioanei Vântu, împreună cu feciorul său Petru. În scurt timp s-au ciocnit cu problema nepermisiunii de a locui pe teritoriul RSS Moldovenești. Ulterior, argumentul lipsei brațelor de muncă a fost decisiv¹⁵.

Sovietele satești trimiteau răspunsuri la Comitetele executive ale deputaților muncitori. În baza rezultatelor primite ultimele dădeau răspunsuri la scrisorile Consiliului de Miniștri al RSSM, uneori, acestea erau avizate pozitiv (Anexa nr. 7), dar de cele mai multe ori negativ (Anexa nr. 8).

Cei de la KGB făceau propria documentare referitoare la semnatarul scrisorii (Anexa nr. 9). În baza unui chestionar câțiva consăteni și/sau rude erau chemate la KGB-ul raional și anchetați¹⁶ (Anexa nr. 10), în unele cazuri solicitau informații și de la KGB-ul din locurile unde au fost deportați (Anexa nr. 11).

Lunar Consiliului de Miniștri includea pe ordinea de zi discutarea problemelor familiilor deportate. Semnatarii scrisorilor solicitau fie să li se acorde viză de reședință în RSSM, fie să li se întoarcă averile confiscate sau casele naționalizate (Anexa nr. 12).

Familiilor le permiteau să locuiască în RSSM dacă: un membru al familiei deportate era căsătorit cu un etnic rus nedeportat, dacă colhozul avea nevoie de brațe de muncă și dacă era la o vârstă înaintată și unul din copii sau rude se obliga să-l întrețină (Anexa nr. 13).

¹² ANRM, F. 2848, inv. 7, d. 1110, f. 98.

¹³ ANRM, F. 2848, inv. 7, d. 1186, f. 30 verso.

¹⁴ ANRM, F. 2848, inv. 7, d. 1038, f. 184 verso.

¹⁵ ANRM, F. 2848, inv. 7, d. 965, f. 73-74.

¹⁶ Organele KGB-ului au completat dosarele familiilor deportate cu materiale ce vizează membrii familiei rămași în RSSM sau rudele apropiate ale acestora permanent. Mai detaliat vezi: ANRM, F. 2848, inv. 7, d. 1237, f. 14; d. 1235, f. 207, 212, 292; d. 1287, f. 36, 260; d. 1288, f. 3, 11; d. 1289, f. 119.

În toată perioada efectuării studiului respectiv nu am întâlnit nici un caz de restituire fie a casei, fie a unei părți din avere nici unei familii deportate în 1941. Au fost doar câteva astfel de cazuri, însă îi vizează pe cei deportați în 1949¹⁷.

Problema acordării vizelor familiilor deportate a fost soluționată abia în anul 1963, când la 7 ianuarie a fost emis Decretul Prezidiului Sovietului Suprem al URSS „Cu privire la înlăturarea restricțiilor deportaților care anterior au fost membri ai organizațiilor ilegale, foști comercianți, moșieri, fabricanți, evacuați din Ucraina de Vest, RSSM, RSS Lituaniană, RSS Estonă, RSS Letonă”. În baza acestuia respectivii puteau reveni la baștină doar cu acordul comitetelor executive regionale a Partidului Comunist. Ceva mai târziu, la 9 ianuarie 1974 Prezidiul Sovietului Suprem a emis un alt ordin care vizează familiile deportate „Cu privire la recunoașterea pierderii puterii juridice a actelor eliberate în URSS în legătură cu Ordinul Prezidiului Sovietului Suprem al URSS „Cu privire la anularea interdicțiilor ce țineau de alegerea locului de trai pentru unele categorii de cetățeni”.

Cei reveniți la baștină, familiile deportaților, s-au pomenit în alte realități, în mare parte într-un mediu ostil. Propaganda sovietică le-a creat imaginea unor dușmani ai poporului și în mare așa și îi tratau.

Cei care și-au dorit mult să revină la baștină, îndeosebi copiii, mergeau la diferite instanțe și solicitau să le permită să-și continue studiile sau să fie angajați la muncă. Tatiana Rotaru își amintea că Dumitru Berezovschi s-a dus la un șef și l-a rugat să-i facă viză de reședință, iar răspunsul acestuia a fost: „În 24 de ore să vă luați tâlpășița de aici!” (Moldova 2001). Și Ecaterina Chele, referindu-se la angajarea la serviciu, scria: „M-am adresat șefului secției raionale a învățământului public, care era un tânăr moldovean de al nostru. El m-a întâmpinat destul de amabil, dându-mi lămuriri că locuri există, doar că numirile pe post se fac de la minister. Atunci am mers la Chișinău, la Ministerul Învățământului, unde mi s-a dat în mână ordinul de numire la Școala nr. 1 din Sângerei. Bucuroasă, m-am întors acasă și m-am prezentat cu ordinul de numire la Secția Raională. Șeful m-a anunțat că mai trebuie să aștept aprobarea Comitetului Raional de partid. La data fixată, când trebuia să vin după răspuns,

șeful îmi spune că încă nu s-a clarificat, să mai aștept. M-au cuprins fiorii și mă gândeam: „Oare ce mai poate fi de clarificat?” În cele din urmă, primesc un răspuns oficial de la CRP, cum că mi se anulează numirea ministerului, pe motiv că „am fost deportată și nu pot fi numită în învățământ, nu mă pot ocupa de educația copiilor” (Chele 2005, 73). „Vigilentul Petrușkin, continuă Ecaterina Chele, și-a călcat pe inimă și m-a numit învățătoare, dar nu la Sângerei, centrul raional, ci într-un sat din apropiere, Biliceni – sub supraveghere strictă” (Chele 2005, 74). Ileana Andronache își descrie revenirea astfel: „Prezentându-mă la miliție, mi s-a spus că n-am dreptul să trăiesc în Moldova. Toată averea care a fost a trecut în folosul statului, iar noi trebuia să plecăm în altă republică ca să trăim. În casa noastră trăia președintele sovietului sătesc, acela care a dat acordul să fim deportați. Când m-a văzut că am intrat în ogradă să mă uit la casă, m-a privit cu niște ochi de lup, spunându-mi: „Cine ți-a dat voie să intri în ogradă fără voia mea? Mata n-ai ce căuta aici”. Eu mi-am făcut cruce și, plângând, am pornit-o spre Chișinău, după dreptate” (Lucașcu 2012). Elena Șoimu-Postolachi descrie cazul Anastasiei Dubălaru-Onea din satul Parcani, raionul Soroca, astfel: „Când doamna A. Onea s-a întors din Siberia, în casa ei era depozit. La rugămintea dânzei să i se întoarcă gospodăria, a fost refuzată. Președintele sovietului sătesc de atunci Zaharia Baciuc a spus că ea „n-are rol”. A trăit mai întâi la fratele ei Haralampie, apoi a luat-o nepoata Nina Munteanu” (Literatura 1998).

Politica promovată de autorități față de cei reveniți din deportare a fost direcționată spre marginalizarea acestora. Maria Scafaru își amintea: „Știți ce mi-a spus locțiitorul ministrului sănătății care patrona cadrele, un oarecare Iliin?: „Să te cari de aici din Moldova. Dă-te de aici! N-are importanță cine ești și de unde ești, du-te de unde ai venit!” Pentru dumneata nu este loc în Moldova. N-avem nevoie de așa cadre!” (Marinat 1992, 131).

Copiii basarabenilor educați în Gulag nu cunoșteau limba română, de aceea multe familii au fost nevoite în primii ani după revenire să-și dea copiii la studii în școli unde limba rusă era limbă de instruire. Alexandru Samoïlov, originar din satul Șerpeni, raionul Bulboacă, deportat împreună cu părinții, la revenire la baștină menționa: „Eu am doi feciori care la 1 septembrie 1960 trebuie să meargă doar la școala rusă, deoarece ei nu cunosc

¹⁷ ANRM, F. 2848, inv. 7, d. 962, f. 2.

limba moldovenească”¹⁸. În aceeași situație era și Natalia Zimina-Colomei (născută în 1927) din satul Dumbrăveni, raionul Soroca, care în 1960, împreună cu soțul Ivan, au revenit la baștină. Acesta din urmă menționa la întoarcere într-o cerere: „Doresc ca copiii mei să studieze în limba rusă”¹⁹.

Una din problemele majore o constituia asigurarea cu spațiu locativ. Dat fiind faptul că casele confiscate nu erau întoarse proprietarilor, aceștia erau nevoiți să închirieze camere, case sau apartamente. Maria Imenca din satul Denjeni, raionul Ocnița, îi scrie scrisoare lui Kliment Vorșilov, Președintelui Prezidiului Sovietului Suprem al URSS în care menționează că după ce s-a întors din regiunea Omsk, unde a fost deportată, este nevoită ca lunar să achite 50 de ruble pentru gazdă”²⁰. În anul 1961 Pavel Popșoi din satul

Ivancea, raionul Orhei menționa „Împreună cu soția am fost deportați în regiunea Tiumen. Eu sunt bolnav de radiculită, aud rău, pensia mea constituie 144 ruble, pe când o cameră închiriată costă 150 de ruble lunar”²¹. Familia Bortă din orașul Zubrești, raionul Strășeni la întoarcere în RSSM au fost nevoiți să stea la gazdă, pentru care achita lunar. Salariul în colhoz se ridica la sfârșitul anului, iar pentru gazdă trebuia să achite lunar”²². Pentru familia sa de șapte persoane Mihail Eșan din orașul Bălți a închiriat un apartament achitând 200 ruble lunar”²³. Și pensionara Tatiana Mazurenco din satul Calășovca, raionul Otaci, achita 200 ruble lunar pentru gazdă”²⁴.

Toate acestea denotă cert că, și după decesul lui Stalin, teroarea sovietică nu și-a schimbat conținutul, atât doar, că și-a modificat puțin forma.

¹⁸ ANRM, F. 2848, inv. 7, d. 1110, f. 225.

¹⁹ ANRM, F. 2848, inv. 7, d. 111, f. 281, 234 verso.

²⁰ ANRM, F. 2848, inv. 7, d. 833, f. 426.

²¹ ANRM, F. 2848, inv. 7, d. 1182, f. 118.

²² ANRM, F. 2848, inv. 7, d. 840, f. 184.

²³ ANRM, F. 2848, inv. 7, d. 840, f. 207.

²⁴ ANRM, F. 2848, inv. 7, d. 1040, f. 165.

ANEXE

Anexa nr. 1

Decretul Prezidiului Sovietului Suprem din 27 martie 1953 Referitor la amnistie

Ca rezultat al consolidării societății sovietice și orânduirii de stat, ridicării bunăstării și a nivelului de cultură a populației, creșterii conștiinței cetățenilor și a atitudinii lor față de îndeplinirea obligațiilor sociale s-a întărit ordinea socialistă și respectiv legislația, de asemenea simțitor s-a micșorat criminalitatea în țară.

Prezidiul Sovietului Suprem al URSS consideră că în aceste condiții nu mai este necesar de întreținut în locurile de detenție persoanele care au comis crime ce nu prezintă un pericol major pentru stat, iar prin atitudinea lor conștiincioasă față de muncă a demonstrat că pot reveni la o viață cinstită și deveni membri utili al societății.

Prezidiul Sovietului Suprem al URSS decide:

1. Să fie eliberați din locurile de detenție și de alte forme de pedeapsă, ce nu au tangențe cu privarea de libertate, persoane judecate pe un termen de până la cinci ani, inclusiv.
2. Să fie eliberate din locurile de detenție persoanele pedepsite pentru abuz de serviciu și crime agricole, precum și pentru crime militare, prevăzute în art. 193.4, p. ”a”, 193.7, 193.8, 193.10, 193.10, p. ”a”, 193.14, 193.15, 193.16 și 193.17 Cod Penal a RSFSR și articolelor corespunzătoare Codurilor Penale a republicilor unionale.
3. Să fie eliberate din locurile de detenție indiferent de perioada de detenție: femeile care educă copii până la zece ani și femeile gravide; minorii până la 18 ani; bărbații ce au mai mult de 55 de ani și femeile ce au depășit vârsta de 50 de ani, precum și condamnații care suferă de boli incurabile.
4. Să fie înjumătățită perioada de detenție a persoanelor condamnate la un termen ce depășește cinci ani.

5. Să fie încetate acțiunile de urmărire și cele de judecată a tuturor persoanelor care au comis crime până la publicarea Decretului respectiv:
 - a) Cele care conform legii trebuie să fie pedepsite cu privațiune de libertate pentru o perioadă de până la cinci ani și alte metode de pedeapsă ce nu țin de întreținerea în locurile de detenție.
 - b) Pentru abuz de serviciu, crime militare și agricole, enumerate în art. 2 al prezentului Decret.
 - c) Comise de persoane menționate în art. 3 al prezentului Decret.
- În cazul altor crime, comise până la publicarea prezentului Decret, care conform legii urmează să fie pedepsite cu privațiune de libertate pentru o perioadă de cinci ani și mai mult, dacă judecata consideră că pedeapsa trebuie să fie privațiune de libertate pentru o perioadă de mai puțin de cinci ani, atunci inculpatul se eliberează, iar dacă judecata consideră că trebuie pedepsit cu privațiune de libertate pentru o perioadă de mai mult de cinci ani, atunci perioada de detenție se micșorează în jumătate.
6. Nu pot fi amnistiate persoanele condamnate pentru un termen mai mare de cinci ani pentru crime contrarevoluționare, furturi deosebit de mari a avuției socialiste, banditism, omor intenționat.
7. A considera necesară revederea legislației penale a URSS și a republicilor unionale cu scopul de a substitui răspunderea penală pentru unele abuzuri în serviciu, crime agricole și alte crime mai puțin periculoase cu pedepse administrative și de ordin disciplinar.
8. Să fie împuternicit Ministerul Justiției din URSS ca timp de o lună să înainteze propunerile respective la Sovietului Miniștrilor din URSS pentru a fi prezentate Prezidiului Sovietului Suprem al URSS.

Președintele Prezidiului Sovietului Suprem al URSS
Secretarul Prezidiului Sovietului Suprem al URSS

K. Vorșilov
N. Pegov

Sursa: www.base.consultant.ru

Anexa nr. 2

Ordinul

Ministrului afacerilor interne, ministrului justiției din URSS și procurorului general din URSS „Cu privire la executarea Decretului Prezidiului Sovietului Suprem al URSS din 27 martie 1953 «Cu privire la amnistie»”

28 martie 1953 nr. 08/012/85s

În scopul executării Decretului Prezidiului Sovietului Suprem al URSS din 27 martie 1953 „Cu privire la amnistie”

Ordonăm:

1. Responsabili de aplicarea Decretului cu privire la amnistie sunt împuterniciți:
 - a) în privința condamnaților din lagărele de muncă corecțională – șefii și procurorii lagărelor;
 - b) în privința condamnaților care sunt în pușcării, dar și condamnații strămutați – miniștrii afacerilor interne a republicilor unionale și autonome, șefii MAI a regiunilor, și, respectiv procurorii;
 - c) referitor la condamnații care se află în coloniile de muncă corecțională, din pușcării, colonii pentru minori – șefii și respectiv procurorii instituțiilor;
 - d) referitor la persoanele care sunt date în urmărire, ce țin de responsabilitatea organelor MAI și miliției – șefii acestor organe și respectiv procurorii, iar în ceea ce ține de organele procuraturii – procurorii respectivi;
 - e) referitor la cei condamnați și pedepsiți penal, ce țin de organele judiciare – pe judecătorii respectivi;
 - f) referitor la condamnații la muncă corecțională – pe șefii inspectorilor muncilor corecționale.

Sursa: www.base.consultant.ru

Anexa nr. 3

În baza acestuia viza de reședință nu se acordă
În caz de pierdere nu se restabilește

Certificat

Eliberat lui Boxan Efrosinia Stepanovna, născută în anul 1924, originară din RSSM, raionul Fălești, satul Sărata, de naționalitate moldoveancă, prin care se confirmă că a fost luată la evidență din locul de strămutare.

Șeful secției de miliție a comitetului executiv raional /semnătura/

10 iulie 1956

Nr. 2368

/sigila/

Sursa: ANRM, F. 2848, inv. 7, d. 1234, f. 155.

Anexa nr. 4

Recipisă

Subsemnata ***Vasilieva Maria Vasilievna, născută în anul 1904***, eliberată din așezarea specială în baza deciziei Guvernului mi s-a adus la cunoștință că am are dreptul să locuiesc în orice localitate a URSS, în afară de ***RSS Moldovenească*** de unde am fost strămutată.

Averea ce mi-a aparținut până la strămutare, casa și alte bunuri, nu mi se restituie.

18 ianuarie 1956

Semnătura

Sursa: Vasiliev 2010, 436.

Anexa nr. 5

Președintelui Comitetului Executiv al
Sovietului deputaților muncitori din raionul Telenești
Tov. Epifanov C.V.

08-g

12 august 1960

Vă rugăm să comunicați Sovietului Miniștrilor din RSSM până la 20 august 1960 opinia Dvs. referitoare la acordarea vizei în raionul Dvs. cet. Gâlca Alexandru Stepanovici, locuitor al raionului Telenești, satul Chiștelnița.

Secretar adjunct al Președintelui
Sovietului Miniștrilor din RSSM

N. Peciorski

Sursa: ANRM, F. 2848, inv. 7, d. 1109, f. 307.

Nr. 646
19 august 1960

Certificat

eliberat de sovietul raionului Florești, RSSM,
cetățeanului Grati I.Gh. prin care se confirmă
că pe teritoriul sovietului sătesc Cotiujeni locuiesc două fiice ale sale:

1. Prodan Maria Ivanovna care lucrează învățătoare la școala medie Cotiujeni, este bolnavă, dar asigurată material.
2. Canțer Raisa Ivanovna este casnică, proprietară a două case, asigurată material este în stare să-l întrețină pe tatăl său Grati I.Gh., să-l asigure cu spațiu locativ și să-i acorde ajutor material.
3. Feciorul cet. Grati I.Gh. – Grati V.I. și ginerele Prodan I.S. își satisfac serviciul militar.

În perioada aflării pe teritoriul satului Cotiujeni cet. Grati I.Gh. se comportă adecvat.

Sovietul sătesc Cotiujeni nu are nimic împotriva acordării vizei de reședință familiei cet. Grati I.Gh. pe teritoriul satului, dat fiind faptul că colhozul „Miciurin” are nevoie de astfel de specialiști.

Președintele sovietului sătesc
Secretarul sovietului sătesc

Țâra
Popescu

Sursa: ANRM, F. 2848, inv. 7, d. 1109, f. 266.

Anexa nr. 7

Secretarul adjunct al Președintelui
Sovietului Miniștrilor din RSSM
Tov. Peciorskii
Or. Chișinău

18 mai 1959

Ca răspuns la scrisoarea nr. 08-b/k din 11 mai 1959

Adresanta Bancila-Curbatova Ant. Dm. a fost deportată împreună cu părinții în 1941, ca familie de chia-buri. În 1956 a fost eliberată fără dreptul de a locui în RSSM. Cu toate acestea în aprilie 1959 împreună cu soțul, care nu a fost deportat, și cu șapte copii au venit să locuiască în satul Pârjota.

Luând în considerație, că Bancila-Curbatova a fost deportată împreună cu părinții când era minoră, părinții au decedat, iar soțul care nu a fost deportat lucrează tractorist în colhoz, împreună educă șapte copii, Comitetul executiv a Consiliului raional al deputaților Râșcani nu are obiecții în ceea ce privește acordarea vizei de reședință cet. Bancila-Curbatova A.D. în satul Pârjota.

Președintele Comitetului Executiv al Consiliului Raional
al deputaților muncitori Râșcani

A. Arapov

Sursa: ANRM, F. 2848, inv. 7, d. 1038, f. 139.

Comitetul Executiv al deputaților muncitori din raionul Drochia

Nr. 95

8 aprilie 1961

Sovietul Miniștrilor din RSSM or. Chișinău

Răspuns la nr. 08-S din 29 martie 1961

Referitor la luarea la evidență a unor cetățeni, Comitetul executiv al raionului Drochia vă comunică:

1. Stajilo Andrei Nichiforovici și Stajilo Claudia ce locuiesc în satul Cotova – de abținut, deoarece ultimii nu se încadrează în activitatea colhozului și se comportă neadecvat.

Președintele comitetului executiv
al deputaților muncitori din Drochia

I. Leșan

Sursa: ANRM, F. 2848, inv. 7, d. 1184, f. 133.

Secretarului adjunct al președintelui
Sovietului Miniștrilor din RSSM
tov. Pecerski N.N.

26 mai 1959

Se înaintează pentru a primi decizia Sovietului Miniștrilor din RSSM cererea cet. Bancila A.D. care solicită să i se permită împreună cu familia să locuiască în satul Pârjota, raionul Râșcani.

... Tatăl Bancila Dum. Alexeevici, născut în 1896, a fost membru activ al partidului național-burghez al țărăniștilor și liberalilor.

... Bancila A.Dm. din strămutare a fost eliberată în baza Deciziei Sovietului Miniștrilor din URSS nr. 1963-1052 din 24 noiembrie 1955 ca o persoană căsătorită cu un localnic nerepresat, dar fără dreptul de a locui în RSSM.

Șeful Secției Speciale nr. 1 a MAI din RSSM

Soroca

Sursa: ANRM, F. 2848, inv. 7, d. 1038, f. 136.

Procesul-verbal al interogatoriului martorului²⁵

Locul interogatorului Data

(Familia și gradul, locul unde a avut loc interogatoriul) am interogat cu respectarea cerințelor art. 138, 140 CP al RSSM în calitate de martor pe (Numele, prenumele).

Interogarea s-a început la ora ____ și ____ min., s-a terminat la ora ____ și ____ min.

1. Familia, numele, prenumele;
2. Anul nașterii;
3. Locul nașterii;
4. Partinitatea;
5. Învățămintul;

²⁵ Formularul interogatoriilor martorilor. Documentul este întocmit în limbile română, în baza grafiei chirilice și rusă. Documentul este prezentat conform originalului în varianta română.

6. Situația familială;
7. Locul de lucru;
8. Îndeletnicirea sau funcția;
9. Judecat;
10. Locul de trai;
11. În ce relații este cu acuzatul și cu pățimașul.

În corespundere cu partea 3, art. 59 CPC RSSM s-au lămurit obligațiile de martor și el (ea) este preîntâmpinat de răspunderea prevăzută de art. 197 CC RSSM pentru refuzul de a da declarații și de art. 196 CC RSSM pentru darea declarațiilor vădit mincinoase.

[Semnătura martorului]

La propunerea de a declara tot ce știe despre împrejurările în legătură cu care el este chemat la cercetare, martorul a declarat:

[Semnătura martorului]

Sursa: ANRM, F. 2848, inv. 7, d. 1285, f. 168-168 verso.

Anexa nr. 11

MAI
Secția de Miliție
Regiunea Kazahstanului de Sud
Secția Raională de Miliție Arâs
13 iunie 1958

Nr. 9/2-71
Orășelul Arâs

Certificat

eliberat cet. Tucan Nicolai Policarpovici,

născut în anul 1928, originar din satul Baurci, raionul Congaz, RSSM, de naționalitate găgăuz, cetățean al URSS, prin care se confirmă că împreună cu soția Tucan Liuba Savelievna, născută în 1922 au stat la evidență în strămutare la MAI, reg. Arâs din anul 1941, iar în luna mai 1958 au fost eliberați din strămutare.

Certificatul este eliberat pentru a fi prezentat organelor locale la noul loc de trai.

Șeful MAI, raionul Arâs, maior
Intendentul Comendaturii Speciale, raionul Arâs, locotenent

Cinghisov
Vasiliev

Sursa: ANRM, F. 2848, inv. 7, d. 1111, f. 302.

Sovietul Miniștrilor al RSSM

Hotărârea nr. 287-26

2 iunie 1959

or. Chișinău

Cu privire la acordarea vizei de reședință foștilor strămutați

În baza cererilor cetățenilor eliberați din strămutare conform Hotărârii Prezidiului Sovietului Suprem al URSS și certificatelor MAI al RSSM referitor la cererile lor referitoare la acordarea vizelor de reședință, Sovietul Miniștrilor din RSSM

Decide:

1. A permite acordarea vizelor familiilor persoanelor eliberate din strămutare care s-au întors la baștină [22 familii].
2. A permite acordarea vizelor de reședință persoanelor eliberate din strămutare care s-au întors la baștină [8 persoane].

Vice-președinte al Sovietului Miniștrilor din RSSM
Împuternicitul cu Afacerile Sovietului Miniștrilor din RSSM

N. Șcelokov
L. Diacenko

Sursa: ANRM, F. 2848, inv. 7, d. 1038, f. 1-3.

Certificat

cu privire la refuzul de a-i acorda
viză de reședință în RSSM foștilor strămutați

Berliba Iustina Ivanovna – regiunea Omsk, raionul Tavricesk, sovhozul Harlamov. A fost eliberată împreună cu soțul în baza Hotărârii Prezidiului Sovietului Suprem al URSS din 19 mai 1958, fără permisiunea de a locui în RSSM.

MAI al RSSM, comitetul executiv raional și sovietul sătesc se pronunță împotriva luării la evidență a cet. Berliba împreună cu familia în raionul Edineț.

21 martie 1959
08 B

Sursa: ANRM, F. 2848, inv. 7, d. 1235, f. 103.

Raionul Ungheni, satul Cornești
Cet. Borș Alexandru Timofeevici
Copie: Secției raionale a miliției Ungheni

Ca răspuns la cererea Dumneavoastră referitoare la acordarea vizei de reședință Vă comunicăm, că nu avem posibilitate să vă satisfacem solicitarea.

Dumneavoastră sunteți eliberat din deportare împreună cu mama și sora fără dreptul de a locui în RSSM.

Secretatul adjunct al
Președintelui Sovietului Miniștrilor din RSSM

N. Pecerski

27 februarie 1957
08-D

Sursa: ANRM, F. 2848, inv. 7, d. 1038, f. 156.

Raionul Târnova, satul Țaul
Cet. Donisan Elizaveta Ivanovna

Ca răspuns la cererea Dumneavoastră vă comunicăm că sunteți eliberată din locurile unde ați fost strămutată fără dreptul de a vise înapoi averea confiscată, în RSSM ve-ți fi la întreținerea surorii Iurcișina Ecaterina Ivanovna.

Secretatul adjunct

N. Peciorski

7 februarie 1957
08-T

Sursa: ANRM, F. 2848, inv. 7, d. 830, f. 362.

Raionul Dubăsari, satul Coșnița
Cet. Turculeț Dmitrii Andreevici

La cererea Dumneavoastră referitoare la restituirea averii confiscate, vă comunicăm că sunteți eliberat din strămutare în baza amnistiei, fără dreptul de a primi averea confiscată.

Secretatul adjunct

N. Peciorski

Sursa: ANRM, F. 2848, inv. 7, d. 830, f. 226.

Bibliografie

- Butnaru 1989:** S. Butnaru, Vacanța mare (1941-1957). Nistru, nr. 12, 1989.
- Chele 2005:** E. Chele, Povestea vieții mele. Magazin istoric, nr. 10, 2005.
- Literatura 1998:** Literatura și arta, 23 aprilie, 1998.
- Literatura 2003:** Literatura și arta, 3 iulie, 2003.
- Literatura 2011:** Literatura și arta, 9 iulie, 2011.
- Luceafărul 2012:** Luceafărul, 4 mai, 2012.
- Marinat 1992:** Al. Marinat, Eu și lumea. Proză documentară (Chișinău: Editura Uniunii Scriitorilor 1992).
- Moldova 2001:** Moldova Suverană, 12 iunie, 2001.
- Vasiliev 2010:** B. Vasiliev, Stalin mi-a furat copilăria (Chișinău: Baștina-Radog 2010).
- ГУЛАГ 2000:** ГУЛАГ (Главное управление лагерей) 1917-1960. Составители: А.И. Кокурин, Н.В. Петров. Научный редактор В.Н. Шостаковский (Москва 2000).
- Курдогло 2009:** К. Курдогло, Репрессии и массовые депортации жителей с. Баурчи Чадыр-Лунгского р-на Республики Молдова в 1940-1951 гг. (Кишинев 2009).
- Пасат 1994:** В.И. Пасат, Трудные страницы истории Молдовы, 1940-1950-е гг. (Москва: Терра 1994).

Khrushchev's Thaw and liberation of Bessarabians from the Gulag (1953-1963)

Keywords: Gulag, Bessarabia, restrictions, amnesty, Khrushchev's Thaw.

Abstract: The release of prisoners from the Gulag after Stalin's death entailed both economic and political consequences, so the issues of further settling of these citizens were carefully examined in different bodies.

This article based on previously unexamined archival materials and survivors' memories describes how the liberation from the camps occurred and what restrictions were imposed on former prisoners.

In particular, the article covers the issue of the ordeals of Bessarabian families, who were prohibited from living in the Moldavian SSR, and they were forced either to settle in the Ukrainian SSR or return to places of detention.

Хрущевская оттепель и освобождение бессарабцев из ГУЛАГа (1953-1963 гг.)

Ключевые слова: ГУЛАГ, Бессарабия, ограничения, амнистия, хрущевская оттепель.

Резюме: Освобождение заключенных из ГУЛАГа после смерти Сталина влекло за собой как экономические, так и политические последствия, поэтому вопросы дальнейшего поселения этих граждан внимательно рассматривались в разных инстанциях.

В данной статье, подготовленной на основе ранее не изученных архивных материалов и воспоминаний репрессированных, описывается, как происходило освобождение из лагерей и какие ограничения налагались на бывших заключенных.

В частности в статье освещается вопрос о мытарствах бессарабских семей, которым было запрещено проживание в Молдавской ССР, и они вынуждены были либо поселиться в Украинской ССР, либо вернуться в места заключения.

14.02.2017

Dr. Mariana S. Țăranu, Muzeul Național de Istorie a Moldovei, str. 31 august 1989, 121A, MD-2012 Chișinău, Republica Moldova, e-mail: marianataranu@yahoo.com